

АРТИКУЦА Н. В.

*Національний університет "Києво-Могилянська академія"
Київ*

ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА ЯК НОВИЙ ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У другій половині ХХ ст. на стику наук активно розвивається нова міжгалузева дисципліна — Юридична лінгвістика, спрямована на фундаментальне системне дослідження мовних явищ і процесів у юридичному мовленні. Вона вивчає: 1) мову як найважливіший засіб правової комунікації, засіб правового пізнання та засіб передачі правової інформації у суспільстві; 2) засоби мовного вираження правових понять і категорій на різних рівнях: лексичному, лексико-семантичному, граматичному; 3) генезис та історію розвитку мови права; 4) функціонування мовних одиниць у юридичному мовленні; 5) лінгвостилістичні особливості юридичного тексту, його жанри і різновиди.

Формуванню нового напрямку досліджень "Мова і право" як самостійної наукової галузі у Західній і Східній Європі сприяли: створення і діяльність спеціальних міжнародних комісій, урядових і громадських організацій, наукових колективів з проблем удосконалення законодавчої мови (Робоча група Всесвітнього соціологічного конгресу в Упсалі «Мова у правозастосовчій діяльності» (1978), Група простої шведської (1993), Відділ лінгвістичної експертизи законопроектів (1994), Комісія з питань зрозумілої мови (2001) та ін.).

Юридична лінгвістика — новий перспективний напрям міждисциплінарних досліджень, що набуває особливої актуальності в умовах розбудови правової держави, реформування правової системи, активізації кодифікаційного процесу в Україні [1].

Предметом свого вивчення правнича лінгвістика має мову, яка функціонує у сферах законодавства і правозастосування, судочинства і нотаріату, юридичної документації, правничої науки й освіти, правової інформації та правової публіцистики. Вона визначає функції та специфіку мови права, її основні різновиди і жанри, систему правил створення й інтерпретації правових текстів. Особливу увагу приділяє мовним проблемам правотворчості і правозастосування, у зв'язку з чим розвиває такі прикладні напрями науково-лінгвістичного аналізу правових категорій, як законодавча стилістика, законодавча техніка, текстологія, юридична термінологія, синтаксис законодавчого тексту, юридична герменевтика, лінгвістична експертиза законопроектів, експертна оцінка конфліктних текстів, зокрема у документаційних та інформаційних спорах [4].

Формуванню нового напрямку досліджень "Мова і право" як самостійної наукової галузі у Західній і Східній Європі сприяли: створення і діяльність спеціальних міжнародних комісій, урядових і громадських організацій, наукових колективів з проблем удосконалення законодавчої мови (Робоча група Всесвітнього соціологічного конгресу в Упсалі «Мова у правозастосовчій діяльності» (1978), Група простої шведської (1993), Відділ лінгвістичної експертизи законопроектів (1994), Комісія з питань зрозумілої мови (2001) та ін.).

Фундамент науково-теоретичної, методологічної та науково-практичної бази сучасної юридичної лінгвістики складають праці вітчизняних і зарубіжних лінгвістів і правників: А. Ушакова, О. Піголкіна, В. Власенка, Н. Калініної, Н. Івакіної, О. Галяшиної, Т. Губасвої, Хижняк С., К. Шугріної, М. Голева, М. Горбаневського, В. Калюжною, А. Мараховою, Ю. Зайцева, І. Усенка, Д. Баранника, Ю. Прадіда, О. Юрчук, Г. Ландквіста, Дж. Холла, Р. Бержерона, М. Каца та інших.

У юридичному мовленні реалізуються основні функції мови права: 1) номінативна (називання правових реалій і понять); 2) гносеологічна (знаряддя й спосіб правового пізнання, оволодіння суспільно-правовим досвідом) та її різновиди: конструктивна (мова як спосіб формування і формулювання юридичної думки), акумулятивна (накопичення суспільно-правового досвіду і знань), аксіологічна (правової і морально-етичної оцінки); 3) комунікативна (спілкування) та її різновиди: конотативна (засвоєння правової інформації), волюнтативна (волевиявлення суб'єкта права та вплив на правосвідомість), культуносна

(збереження й передачі правового знання та правової культури); 4) регулювальна (правове регулювання людської поведінки та суспільних відносин); 5) емотивно-експресивна (вираження емоційного ставлення до предмета мовлення); 6) естетична (мовностилістична довершеність тексту як джерело формування естетичного смаку). Актуалізація певного набору базових (загальномовних) і специфічних функцій мови права на мовленнєвому рівні залежить від мети і призначення, змісту і форми, жанру і стилю юридичного тексту.

Мова права є об'єктом вивчення низки суміжних наук: загальної теорії держави і права, мовознавства (стилістики, термінознавства, лексикографії, текстології, семантики), логіки права, інформатики, юридичної герменевтики та ін. Методологія дослідження м. п. ґрунтується на синтезі загальнонаукових підходів і принципів із галузевими методиками, серед яких визначальними є: когнітивний, системно-структурний, порівняльно-історичний, синхронно-діахронічний, функціонально-стилістичний. Для аналізу м. п. використовуються методи: текстологічний, когнітивний, етимологічний, компонентний, дистрибутивний, статистичний, моделювання, тезаурування, трансформації, стилістичний експеримент та ін.

Особлива увага суспільства до мовних проблем правотворення і правозастосування, усвідомлення особливо важливої ролі мови у законотворчому процесі, необхідність поглибленого вивчення мовних засобів вираження правової думки, розроблення лінгвістичних засад нормопроекування з метою удосконалення правил і прийомів законодавчої техніки, запровадження лінгвістичної експертизи законопроектів, — усе це сприяло формуванню спеціалізованих напрямів дослідження м. п.: законодавча стилістика, термінологія законодавства, текстологія і синтаксис законодавчого тексту. Комплексний аналіз м. п. важливий для вирішення прикладних завдань: комп'ютерної обробки юридичних текстів, зокрема законодавчих; створення повного реєстру термінів і термінологічних словосполучень, їх уніфікації, стандартизації та лексикографічний опису; лінгвістичного забезпечення інформаційно-аналітичної та законодавчої діяльності, машинного перекладу юридичних текстів.

Юридична стилістика — прикладна наукова галузь, що вивчає специфіку правничого мовлення і способи оптимального використання мовних одиниць і категорій у всіх його функціональних різновидах і жанрах. Головна мета ю.с. — підвищення ефективності мови законодавства і якості юридичних документів шляхом розроблення лінгвостилістичних засад і правил нормотворчості, пошук оптимального використання мовних засобів у різних сферах правової комунікації.

Правниче мовлення як форма існування мови професійної мови — функціональний різновид літературної мови, що задовольняє потреби комунікації у правовій сфері життя суспільства (законодавства, ділової документації, правничої науки й освіти, правової інформації та правової публіцистики). Відповідно до сфери побутування і призначення п. м. має свої особливі риси і функції, інвентар мовних засобів, композиційну систему функціональних і жанрово-ситуативних стилів.

Мова права як складна поліфункціональна підсистема літературної мови послуговується засобами різних мовних стилів, серед яких найважливішими є: офіційно-діловий (обслуговує сферу внутрішнього і міжнародного законодавства, правозастосування, судочинства, нотаріату, діловодства), науковий (сферу правничої науки й освіти), публіцистичний (засоби масової юридичної інформації, правова освіта населення, судові промови), розмовний (сфера неофіційного професійного спілкування юристів). Сильові засоби реалізуються в писемній та усній формах юридичного мовлення.

Основні функціональні різновиди м. п. згідно з тематикою і жанровою класифікацією юридичних текстів поділяються на підстили.

В **офіційно-діловому** стилі є підстили: *законодавчий* (основні жанри — конституція, постанова, указ, декрет, кодекс), *дипломатичний* (договір, угода, конвенція, меморандум, нота, послання), *судово-правовий* (судові та нотаріальні документи), *адміністративно-канцелярський* (акт, протокол, заява, ухвала, звіт, службовий лист, довідка, контракт, квітанція, доручення);

У **науковому стилі** — власне науковий (монографії, статті, дисертації, доповіді, повідомлення), навчально-науковий (підручники, посібники, лекції, методична література), науково-популярний (юридичні енциклопедії, довідники для населення, брошури);

У **публіцистичному стилі** — *газетно-інформаційний* (офіційне повідомлення, стаття, репортаж, нарис), *теле-радіожурналістський* (репортаж, хроніка), *агітаційно-пропагандистський* або *ораторський* (публічна промова, відкритий лист, есе, памфлет) підстилі.

Кожен функціональностильовий різновид м. п. має свої специфічні ознаки, норми і правила використання мовних засобів залежно від ситуації та комунікативного завдання.

Ю.с. вивчає особливості кожного стилю і систему його жанрових різновидів, використання мовних засобів у межах кожного стилю і жанру, взаємодію стилів.

Офіційно-діловий стиль юридичного мовлення має основними рисами: офіційність, стандартизованість, безособовість, настановчо-інформативний характер, відсутність індивідуально-авторських рис.

Науковий стиль юридичного мовлення характеризується насамперед логічністю, аргументованістю, об'єктивністю й обґрунтованістю, узагальненістю.

Публіцистичний стиль, реалізуючи дві основні, нерозривно поєднані функції — інформативності і впливу, відрізняється популярністю, експресивністю, образністю, полемічною загостреністю, підвищеною емоційністю, відкритою оцінністю.

Розмовний стиль у юридичному мовленні, маючи основною функцією — комунікативну, реалізує її у двох видах професійного спілкування — офіційному і неофіційному. Останньому притаманні спонтанність (непідготовленість), неповнота або надлишковість мовних засобів, експресивно-емоційною забарвленість, суб'єктивна оцінність, повсякденно-побутовим характер.

Теоретично-прикладними завданнями ю.с. є: дослідження стилістичних ресурсів правничого мовлення всіх мовних рівнів: лексики, фразеології, морфології, синтаксису; розкриття специфіки відбору й використання лексичних, морфологічних, синтаксичних та інших засобів у кожному функціональному різновиді правничого мовлення; визначення законів і особливостей кожного жанру; розроблення певних рекомендацій щодо використання мовних одиниць залежно від мети і змісту висловлення.

Ю.с. покликана допомогти юристам, нормотворцям, юристам-лексикографам виявляти й оцінювати стилістичні параметри мовних засобів на рівні мовних одиниць і тексту, диференціювати стильові норми від їх порушення, доцільно використовувати стилістичні ресурси у сфері правової комунікації.

Літ.: Ушаков А. А. Очерки законодательной стилистики. Пермь, 1967; Дюженко Г. А. Документная лингвистика. М., 1975; Марахова А. Ф. Мова сучасних ділових документів. К., 1981; Язык закона / Под ред. А. С. Пиголкина. М., 1990; Власенко Н. А. Язык права. Иркутск, 1997.

Юридична лексикографія (від грец. lexikon — словник і grafo — пишу) — 1) наука, що розробляє принципи укладання юридичних словників різного типів; 2) сукупність юридичних словників і наукових праць з цієї галузі.

Юридичний словник у тих чи інших аспектах вивчають різні розділи і підрозділи мовознавства: лексикологія, термінознавство, семасіологія, ономасіологія, когнітивна лінгвістика, етимологія, словотвір, фразеологія, стилістика, історія мови, історична лексикологія, порівняльна лексикологія, лексикографія, термінографія та ін. Термінологія права як складна, ієрархічно організована сукупність термінологічних одиниць усієї правової сфери діяльності людини знаходиться у полі зору загальної теорії держави і права (згідно з класифікатором правових наук).

Але безпосереднім об'єктом усебічного теоретичного осмислення і практичного опрацювання на різних рівнях термінологічна лексика права виступає лише у двох споріднених наукових галузях: юридичному термінознавстві і юридичній термінографії.

Юридичне термінознавство і юридична термінографія являють собою нові спеціалізовані напрями дослідження термінологічно-правового фонду української мови, які синтезують сучасні методологічні підходи й методичний апарат мовознавчих і юридичних наук.

Одним з актуальних наукових напрямів, що ґрунтується на теоретичних засадах термінознавства, і в той же час має свої конкретні науково-теоретичні і прикладні завдання, є розроблення принципів лексикографічного опису термінологічних одиниць. Реалізується цей напрям у термінографії.

термінографії (термінологія як об'єкт лексикографічного опису, а також уніфікації, стандартизації та унормування); інформатики (термінологія як матеріал для створення штучних мов інформаційних систем).

Юридична термінографія — це наука про теорію і практику укладання юридичних словників різних типів (загальноюридичних і галузевих, енциклопедичних і лінгвістичних, тлумачних, нормативних, перекладних, частотних, історичних, етимологічних, словників іншомовних та інтернаціональних термінів права та інших).

Юридичне термінознавство розробляє загальнотеоретичні питання терміна, термінології, терміносистеми права, визначає ключові поняття і категоріальний апарат своєї галузі, зокрема вивчає:

- природу правового терміна; співвідношення правового явища (денотата), юридичного поняття (сигніфікату) і термінологічної одиниці (мовного знаку);
- способи номінації спеціальних юридичних понять;
- місце юридичної термінолексики у системі загальнолітературної та спеціалізованої мови;
- стратифікацію термінологічної лексики права з різних позицій (семантичних, стилістичних, нормативності / ненормативності, уживаності, кодифікованості / некодифікованості, інформаційної насиченості тощо);
- системність термінології права та її дихотомічний характер;
- загальні параметри класифікації юридичних термінологічних одиниць (за структурою, генетичними, семантичними, словотвірними і функціональними характеристиками тощо);
- генезис, історичний шлях та перспективи розвитку юридичної термінології в українській мові;
- співвідношення національних і інтернаціональних елементів у терміносистемі права;
- продуктивність / непродуктивність моделей і способів юридичного термінотворення;
- закономірності і специфіку розвитку термінологічної системи права.

Створення наукової теорії юридичного терміна і термінології сприятиме реалізації практичних аспектів юридичного термінознавства, спрямованих на розроблення принципів систематизації, упорядкування й уніфікації юридичної термінології, створення державних стандартів на терміни та термінологічні словосполучення, кодифікацію термінологічних одиниць у новому законодавстві України. Серед найважливіших теоретичних і прикладних проблем юридичного термінознавства:

- дефініція юридичного терміна та її види,
- способи і засоби семантизації правових термінів у словниках різних типів,
- структура і компоненти словникової статті у юридичних і лінгвістичних словниках,
- методика складання реєстру термінологічних одиниць на матеріалі законодавчих та інших джерел,
- принципи і шляхи систематизації термінів у юридичних тезаурусах,
- створення комп'ютеризованого банку термінів права,
- розроблення робочих програм для відбору, класифікації і систематизації термінологічного матеріалу (термінів, термінологічних словосполучень, терміноелементів),
- створення спеціалізованої інформаційно-пошукової системи,
- переклад юридичних термінів (для перекладних словників),
- способи ілюстрування термінологічного матеріалу,
- система посилань та умовних скорочень у словниках різних типів та ін.

Тут перехрещуються шляхи теоретичної і прикладної лінгвістики (оскільки термінографія має на меті — розроблення методології, теоретичних засад і способів фіксації терміносистем права у словниках юридичних термінів різних типів), юриспруденції, інформаційного пошуку

(методичний апарат сучасної юридичної термінографії орієнтований на автоматизовану обробку правових текстів (насамперед законодавства), створення термінологічного банку даних, обслуговування інформаційно-пошукових систем, машинного перекладу юридичних текстів), а також логіки, психології, статистики та ін.

Існує нагальна потреба у виданні словників з усіх галузей сучасного права. На сьогодні відсутні словники термінів кримінального, адміністративного, банківського, трудового, сільськогосподарського, міжнародного, космічного, ядерного, сімейного, земельного та інших галузей права. Укладання термінологічних словників з усіх галузей сучасного права, і на основі цього здійснення генералізованого лексикографічного опису української термінології права — надзвичайно важливе й актуальне науково-прикладне завдання, яке визначає найближчі й далекі перспективи розвитку юридичної термінографії.

Усе це сприяє формуванню нових підгалузей знання — **історичного юридичного термінознавства та історичної юридичної термінографії**, для яких методологічний принцип історизму є вихідним.

Перша підгалузь має на меті дослідити історичний шлях розвитку термінологічної лексики права, визначити її генетичну природу, простежити динаміку змін на різних мовних рівнях, зокрема встановити хронологію появи і втрати окремих термінів і цілісних терміносистем, виявити специфіку формування терміносистеми та узагальнити наукові спостереження і результати у фундаментальних теоретичних працях.

Друга підгалузь репрезентує склад давньої термінологічної лексики права у різних видах історичних словників: загальноюридичних і галузевих, перекладних, лексиконах та вокабулярах окремих писемних пам'яток (законодавчих актів та їх проектів; різних жанрів ділової документації; наукових, публіцистичних, філософсько-юридичних творів тощо). У полі зору історичної юридичної термінографії — історія термінологічного словникарства в Україні, систематизація й вивчення лексикографічної інтерпретації правових термінів у різних історичних джерелах, наукове опрацювання давніх лексикографічних джерел, підготовка до видання та перевидання словників юридичної мови попередніх епох.

Ретроспективний аналіз термінологічної лексики допомагає визначати магістральні тенденції у формуванні української термінології в цілому та окремих її галузей.

Сучасні методологічні засади юридичного термінознавства і юридичної термінографії органічно поєднують загальнонаукові підходи (аналіз і синтез, порівняння й зіставлення, моделювання, гіпотетико-дедуктивний, системно-структурний, опозиційний, функціональний, експериментування) з галузевими методиками наукового вивчення й опрацювання термінологічно-правового фонду української мови (лінгвістичними і юридичними).

Юридичний тезаурус — це універсальний словник термінів юридичної науки, який систематизує і репрезентує правові знання через структуру ключових понять права, їх взаємовідношення і зв'язки. Створення юридичного тезаурусу дає можливість компактно й доступно представити для огляду понятійно-сміслове поле термінології, його системні відношення і структурні рівні.

Тезаурус — це і лексичний інструмент інформаційно-пошукових правових систем. Якщо тезаурус використовується для автоматизованого пошуку правової інформації, він називається **інформаційно-пошуковим**. Це словник термінів-дескрипторів, що репрезентують понятійний склад правової системи і мають певну локалізацію у правовому полі відповідно до внутрішніх логіко-семантичних відношень. Але в цілому він віддзеркалює суму накопичених знань про правові явища й категорії на логіко-понятійному і мовному рівнях. Принципової різниці між термінологічним і інформаційно-пошуковим тезаурусом немає, якщо термінологічний інструментарій останнього відпрацьований.

Необхідність ефективного лінгвістичного забезпечення інформаційно-пошукових правових систем робить тезаурусовий опис термінології права актуальним і перспективним науково-прикладним завданням.

Юридичний тезаурус, що певним чином експлікує семантичну структуру словника мови права, містить у собі ті парадигматичні відношення, які реалізуються в синтагматиці, тобто

тезаурусні зв'язки проявляються і формуються на функціональному рівні. Ось чому із системним та структурним підходами до вивчення юридичної термінології нерозривно пов'язаний функціональний.

Оволодіння основами юридичного термінознавства і термінографії є першою і необхідною сходинкою у комплексній підготовці висококваліфікованого правника. Ці знання необхідні для опанування магістерського курсу “Лінгвістичні аспекти нормотворення”, в якому слухачі працюють на рівні юридичного тексту, оперують основними поняттями й категоріями законодавчої стилістики, оволодівають методикою комплексного лінгвостилістичного опрацювання законодавчих текстів, редакторського аналізу та лінгвістичної експертизи законопроектів.

Об'єктом лінгвістичного аналізу слугують мовні одиниці різних рівнів (не лише слово і слово, словосполучення, але й речення, складне семантичне ціле, текст у цілому). Аналіз законодавчого матеріалу (конституція, кодекс, закон, постанова, указ та ін.) здійснюється за спеціально розробленими схемами, окремими для кожного жанру законодавчої літератури і для законопроектів.

Магістранти-правознавці набувають навичок аналітичної роботи з порівняльними таблицями до законопроектів, редакційної (редагування, редакторський експеримент, редакторський аналіз, редакторський висновок), експертної (експертний аналіз, обґрунтування, експертний висновок), творчої (моделювання правових норм, участь у розробленні законопроектів, формулювання пропозицій або методичних рекомендації щодо їх мовностилістичного оформлення).

У центрі уваги — правова норма в усіх її різновидах (імперативна, диспозитивна, бланкетна, відсильна) та її мовна репрезентація. Текстуальний аналіз правових норм різних типів дозволяє визначити загальну композицію, структурні елементи та типовий мовний арсенал для кожної з них. Оскільки універсальна мовна категорія модальності є ключовою для лексико-граматичного моделювання правових норм, слухачі вивчають її основні види та засоби оформлення, зосереджуючи увагу на дієсловах і дієслівних модифікаторах. Так, створення реєстру лексико-граматичних моделей для репрезентації різних типів поведінки особи у правових нормах (дозволеної, обов'язкової, забороненої тощо) дозволяє обрати правильну мовну конструкцію для регламентації прав і обов'язків суб'єктів права в центральній частині правової норми — диспозиції. Поєднання аналітично-дослідницької роботи магістрів з творчою і прикладною діяльністю, якою є нормопроекування (пор.: *законотворення, законотворчість*), — один із найбільш перспективних шляхів удосконалення сучасної правової освіти, стрижень її модернізації.

Органічне поєднання цих дисциплін з іншими предметами, як мовного характеру, так і власне юридичними (“Українська мова”, “Англійська мова для правників”, “Судова риторика”, “Загальне і процесуальне діловодство”), створює умови для підготовки правників вищої кваліфікації або фахівців суміжних із правом сфер: нормопроекувальників, експертів законопроектів та інших нормативних актів (юрлінгвістів), правників-науковців, правників-лексикографів (укладачів юридичних словників), викладачів вищих юридичних навчальних закладів, правників-журналістів, редакторів юридичної літератури, правників-перекладачів.

Розроблення цих курсів відбувалося згідно наукового проекту “Правнича лінгвістика” — одного з провідних напрямів діяльності Центру інноваційних методик правової освіти при Національному університеті “Києво-Могилянська академія”. Інноваційність курсів зумовлена не тільки їх предметом, змістом і структурою, але й органічним поєднанням навчальної і науково-дослідницької роботи слухачів під керівництвом викладача.

Теоретико-методологічна і навчально-методична підготовка циклу передбачає фронтальне дослідження правничої мови і термінології у діахронічному і синхронічному аспектах, яке здійснюється в рамках наукового проекту “Правнича лінгвістика”.

Теоретико-методологічна підготовка полягає у розробленні теоретичних питань і методологічних підходів до вивчення правничої лінгвістики, чіткому визначенні її категоріального апарату, створенні ефективних методик аналізу правничих текстів різних стилів і жанрів на основі синтезу загальнонаукових і спеціальних (галузевих) методів, апробації робочих і технічних прийомів опрацювання правничих текстів. Вивчення структури і специфічних особливостей текстів різних типів дає змогу узагальнити правила мовностильового оформлення юридичного документа залежно від його жанру. Аналіз словникових статей у юридичних словниках різних типів допоміг виявити основні способи семантизації правничих термінів, правила моделювання дефініцій термінів, диференціювати законодавчі, наукові і лексикографічні типи визначень.

Навчально-методична підготовка курсів передбачає розроблення усіх необхідних навчальних і методичних матеріалів курсу з урахуванням інноваційних методів і прийомів викладання. У започаткованій 2002 р. серії “Правнича лінгвістика” видано навчально-методичні матеріали двох спеціалізованих дисциплін: “Юридична термінологія”, “Мова права”. В них представлено розгорнуті програми курсів, методичні вказівки і рекомендації, матеріали для практичних і семінарських занять, включаючи різноманітні комплекси завдань: питання для дискусії і самоконтролю, творчі й ситуативні завдання, рольові ігри, усні й письмові завдання, варіанти контрольних робіт із зразками виконання, схеми комплексного мовностилістичного аналізу юридичних текстів.

Широке використання інформаційних, комп’ютерних, науково-дослідницьких та навчально-методичних ресурсів Центру інноваційних методик правничої освіти НаУКМА посилює ефективність опанування студентами названих дисциплін. Так, продуктивними (і водночас новаторськими) для української правничої освіти виявилися форми навчально-практичної фахової підготовки правників, здійснюваної у таких структурних і ресурсних підрозділах центру:

- Лабораторія законодавчих ініціатив, в якій студенти-правники набувають практичних знань і навичок підготовки аналітичних матеріалів, проведення експертних досліджень з питань державної політики і законодавства, розробляють пропозиції щодо проектів законодавчих і нормативних актів, спрямовані на вдосконалення законодавчої бази України;
- Експериментальна навчальна лабораторія “Правнича клініка”, де студенти набувають практичних навичок надання юридичних послуг: ведення прийому, інтерв’ювання та консультування громадян, роботи з документами (аналіз, укладання, редагування);
- навчальна судова зала, в якій студенти набувають практичних мовних навичок (адвоката, прокурора, судді) під час рольових ігор;
- криміналістична лабораторія, робота в якій допомагає закріпити навички проведення слідчих дій та укладання актів дізнання, досудового слідства, проведення експертиз, протоколів та інших видів кримінально-процесуальних документів;
- Лабораторія комп’ютерних систем правової інформації, де студенти-слухачі науково-навчального семінару «Правнича термінологія: методика і практика вивчення» працюють над створенням Електронної бази даних юридичних термінів та опановують методи і робочі прийоми термінологічного опрацювання правових текстів, укладання термінологічних словників різних типів (загальноюридичних, галузевих, перекладних, тлумачних, етимологічних, нормативних, труднощів), аналізу й побудови словникових дефініцій.

Серед інноваційних методик правової освіти довели свою продуктивність активні методики (студент вступає у діалог з викладачем, виконує творчі, проблемні завдання, відповідає на запитання, що розвивають творче мислення, ставить запитання викладачеві) та інтерактивні (від англ. interact — взаємодіяти), побудовані на співпраці викладача зі студентами (разом вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії колег та власну поведінку).

Високоєфективними формами і прийомами навчальної роботи є: творчі (проблемні завдання), “мозковий штурм”, навчальний “полігон”, тренінги індивідуальні і групові (як окремих, так і комплексних навичок), робота в малих групах, дискусії із запрошенням фахівців, “сократів діалог”, “дерево рішень”, PRES-формула (від англ. Position—Reason—Explanation

or Example — Summary), “займи позицію”, рольові ігри (студенти перебувають в ролі законодавця, експерта, юрисконсульта, нотаріуса, клієнта, судді, прокурора, адвоката, слідчого); публічний виступ; моделювання, аналіз і діагностика ситуації; коментування, оцінка (або самооцінка) дій учасників; аналіз помилок, колізій, казусів.

Удосконалення й модернізація системи мовної підготовки правників у вищих навчальних закладах України є актуальною науково-освітньою проблемою, яка має вирішуватись спільними зусиллями з урахуванням сучасних вимог до правничої професії, суспільних потреб, найкращого вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Для того, щоб опанувати необхідні теоретичні знання та сформувати практичні мовні навички, студентам факультету правничих наук Національного університету “Києво-Могилянська академія” пропонується цілісний і логічно послідовний цикл фахово орієнтованих (нормативних і вибіркових) мовних дисциплін: навчально-науковий семінар “Правнича термінологія: методика і практика вивчення” (для студентів бакалаврату), “Ділова українська мова для правників” (для студентів V курсу, спеціалістів), “Мова права і юридична термінологія” (для інтернів-помічників Секретаріату Верховної Ради України), “Правнича лінгвістика” (для слухачів магістеріуму).

“Правнича термінологія: методика і практика вивчення” — пропедевтичний курс до вивчення фахових дисциплін та спеціалізованих мовних курсів поглибленого рівня. Він являє собою введення в науку про термін і термінологію, термінологічну систему права, процеси термінологізації і детермінологізації, продуктивні і непродуктивні моделі термінотворення, класифікацію термінологічних одиниць за різними параметрами. Надаючи основоположні знання з теорії юридичного термінознавства та практики юридичної термінографії, методології та методики аналізу термінологічної лексики у правових текстах, курс водночас має практичне спрямування, оскільки не тільки допомагає опанувати сучасний юридичний словник української мови, а й формує професійні вміння студентів правильно вживати, тлумачити та аналізувати терміни права, працювати з науковою, лексикографічною та юридичною літературою, самостійно розв’язувати труднощі терміновживання.

Студенти диференціюють терміни загальноюридичні (міжгалузеві) та галузеві, кодифіковані і некодифіковані (професіоналізми, терміноіди, напівтерміни), номенклатурні і складноскорочені назви, продуктивні і непродуктивні моделі термінотворення, питомі і запозичені терміни і терміноелементи, визначають джерела їхнього походження, семантичні та лексико-граматичні особливості.

Порівняльний аналіз правничої термінології в різних мовах допомагає осмислити специфіку національних терміносистем, зважено вирішувати проблеми національного та інтернаціонального, автентичності перекладу правничих термінів, уніфікації та стандартизації міжнародного термінологічного фонду.

Форма навчально-наукового семінару дозволяє студентам закріпити навички роботи з юридичними лексикографічними джерелами, укладання юридичних словничків різних типів, суттєво збагатити свій фаховий словник за допомогою оригінальної авторської методики. І хоча майбутні правники оволодівають фаховою термінологією протягом усіх років навчання у вищому навчальному закладі, надзвичайно важливо, щоб робота ця набула систематичного і цілеспрямованого характеру з перших років навчання студента, ґрунтувалася на чітких наукових і методологічних засадах сучасного термінознавства, створювала надійний фундамент із теоретичних знань і практичних навичок, які потрібні студентам для глибшого розуміння і засвоєння правових явищ, правильного осмислення, тлумачення і формулювання правових норм.

“Мова права” — спеціалізований курс з ділової української мови для правників — посідає центральне місце в системі комплексної лінгвістичної підготовки правників. Він дає цілісне наукове уявлення про мову права, її функції, специфічні ознаки і функціонально-сти-

льові різновиди. Відповідно до сфери побутування і призначення, правнича мова має свої специфічні риси і функції, композиційну систему функціональних і жанрово-ситуативних стилів, інвентар мовних засобів. Структура і проблематика курсу віддзеркалює стилістично диференційований підхід до аналізу правничої мови: мова і стиль законодавства, мова міжнародно-правових документів та проблеми їх перекладу, мова юридичної науки й освіти, мова судово-процесуальної сфери, мова адміністративно-юридичної документації, мова правової публіцистики). Прикладне значення курсу полягає у формуванні навичок комплексного наукового аналізу, укладання й редагування правничих текстів різних стилів і жанрів. Особлива увага приділена науковому стилю, оскільки студентам старших курсів для успішного написання дипломних кваліфікаційних, магістерських робіт важливо знати особливості та правила мовностилістичного оформлення наукових праць. З метою вдосконалення юридичного мовлення вивчаються як писемні, так і усні його форми.

Слухачі магістеріуму, які обрали спеціалізацію “Теорія і практика нормотворення”, мають опанувати поглиблений курс “Правнича лінгвістика”, присвячений лінгвістичним аспектам законотворчої діяльності.

1. Про це свідчать матеріали конференцій: Право і лінгвістика: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Сімферополь-Ялта, 18-21 вересня 2003 р.). — Сімферополь, 2003. — Ч. 1-2; Комунікативна компетентність правників і їх зв'язки з громадськістю: Збірник наукових праць / Львівський інститут внутрішніх справ при Національній академії внутрішніх справ Країни. — Львів, 2003; Правознавча лінгвістика: історія, теорія, практика” (23-24 квітня 2003 р., Київ) / Академія адвокатури України; Проблеми української термінології: Вісник Національного університету “Львівська політехніка” № 453; Дні науки НаУКМА: 9 Щорічна наукова конференція “Україна: людина, суспільство, природа” (27-31 січня 2003); Українська термінологія і сучасність / Інститут української мови НАН України. — К., 2003.
- 2.
3. Практичні проблеми юридичної освіти України в контексті європейської інтеграції: Міжнародна науково-практична конференція (20 вересня 2001 р.) / НаУКМА. — К., 2001
4. та інші.